

Mateusz Sarnacki

Warszawa

sarnacki.mat@gmail.com

Uciemężeni. Tułaczy los Leona Horoszewicza i Andrzeja Błyskosza – dołhobrodzkich obrońców wiary

The oppressed. The wandering fate of Leon Horoszewicz and Andrzej Błyskosz – the faith's defenders from Dołhobrody

SUMMARY

In 1874, the last priest of the Uniate parish in Dołhobrody, Leon Horoszewicz, had to leave the area of the Chełm diocese due to his opposition to the “purification of the Uniate rite of Latin influences” and the adoption of Orthodoxy. He left with his family for Radom, where he was kept under strict supervision of the police. Thirty years later, Andrzej Błyskosz, a former parishioner of Father Horoszewicz, also left Dołhobrody. He went to Pope Pius X on a pilgrimage, which aimed to deliver a petition against the persecution of the Uniates by the Russian authorities. He died during his stay in Rome, where he was buried at the Pope's expense.

Keywords: Uniate Church, Dołhobrody, persecution of Uniates, Leon Horoszewicz, Andrzej Błyskosz, pilgrimage of the Uniates to the Pope

STRESZCZENIE

W 1874 r. ostatni kapłan parafii unickiej w Dołhobrodach, Leon Horoszewicz, w związku ze sprzeciwem wobec „oczyszczeniu obrządku unickiego z naleciałości łacińskich” i przyjęciu prawosławia, musiał opuścić teren diecezji chełmskiej. Wyjechał z rodziną do Radomia, gdzie przebywał pod ścisłym nadzorem policji. Trzydzieści lat później Dołhobrody opuścił również dawny parafianin księdza Horoszewicza – Andrzej Błyskosz. Udał się on do papieża Piusa X z pielgrzymką, której celem było przekazanie petycji przeciw przesła-

dowaniom unitów ze strony władz rosyjskich. Zmarł w trakcie pobytu w Rzymie, gdzie został pochowany na koszt papieża.

Słowa kluczowe: Cerkiew unicka, Dołhobrody, prześladowania unitów, Leon Horoszewicz, Andrzej Błyskosz, pielgrzymka unitów do papieża

W latach 1816–1837 Królestwo Polskie było podzielone na osiem województw, województwa dzieliły się na obwody, a obwody na powiaty. Województwo podlaskie ze stolicą w Siedlcach dzieliło się na cztery obwody: siedlecki, łukowski, biały i radzyński. Z kolei obwód radzyński ze stolicą w Radzyniu, dzielił się na powiat radzyński i włodawski¹. To właśnie w powiecie włodawskim, we wsi Hanna, która 20 sierpnia 1821 r. postanowieniem namiestnika Królestwa Polskiego Józefa ks. Zajączka utraciła prawa miejskie², urodził się 14 marca 1823 r. Leon Horoszewicz. Był on synem parocha parafii unickiej w Hannie Mikołaja Horoszewicza i Anny z Charłampowiczów. Rodzina Horoszewiczów legitymowała się herbem Łabędź³. Mikołaj Horoszewicz był synem Gabriela – proboszcza parafii unickiej w Kodniu, i Marianny z Pawłowiczów. Oprócz Leona, miał jeszcze dwóch synów: Andrzeja⁴ urodzonego 27 sierpnia 1816 r. w Kodniu oraz Wincentego Cypriana urodzonego 19 listopada 1819 r. w Hannie, zmarłego 23 sierpnia 1888 r. w Białej Podlaskiej. Andrzej Horoszewicz 5 lutego 1839 r. poślubił w Sosnowicy Antoninę Skalską, córkę księdza unickiego Mikołaja Skalskiego i Tekli. Wincenty Cyprian Horoszewicz ukończył Wydział Filologiczny Uniwersytetu w Petersburgu, był profesorem szkoły realnej w Szczeczeszynie. 15 października 1850 r. poślubił w parafii Raclawice (w powiecie miechowskim) Karolinę Leokadię z d. Mazaraki h. Newlin ur. 1 grudnia 1833 r. we wsi Hebdów (parafia Nowe Brzesko, powiat miechowski), zm. 21 grudnia 1880 r. w Chełmie. Z kolei Leon Horoszewicz poślubił Magdalenę z Wasilewskich (ur. ok. 1832 r.⁵). Z tego małżeństwa urodziły się następujące dzieci:

¹ „Dziennik Praw Królestwa Polskiego”, nr 2, t. 1, Warszawa 1816, s. 115–120.

² T. Demidowicz, *Hanna – zarys dziejów*, Biała Podlaska 2010, s. 8–9.

³ E. Sęczys, *Szlachta guberni augustowskiej, lubelskiej i radomskiej wylegitymowana w Królestwie Polskim w latach 1836–1861*, Warszawa 2018, s. 145.

⁴ Andrzej Horoszewicz „nie przyjąwszy schizmy” został internowany we Włocławku. Zob. J.P. Bojarski, *Czasy Nerona w XIX wieku pod rządem moskiewskim, czyli ostatnie chwile unii w diecezji chełmskiej*. Fakta zebrane przez kapitanów unickich i naocznych świadków, Lwów 1878, s. 243.

⁵ Archiwum Państwowe w Radomiu (dalej: APR), Kancelaria Gubernatora Radomskiego (dalej: KGR), sygn. 92, s. 76, О б. греко униане Горошевиче 1874–1897.

- Emilian, ur. 25 listopada 1849 r., zm. 20 września 1925 r. w Skierniewicach; został pochowany na cmentarzu w Bolimowie;
- Teofil, ur. 6 kwietnia 1850 r. w Dołhobrodach⁶, zm. 12 września 1932 r. w Warszawie; został pochowany na Cmentarzu Bródnowskim w Warszawie (kwatery 22L, rząd 6, grób 27);
- Józefat Hieronim, ur. 27 października 1861 r. w Dołhobrodach⁷, zm. 16 kwietnia 1929 r. w Radomiu; został pochowany na cmentarzu rzymskokatolickim przy ul. Bolesława Limanowskiego w Radomiu (kwatery 10A, rząd 4, nr grobu w rzędzie 16, nr grobu na cmentarzu 15610);
- Marianna, ur. ok. 1875 r.⁸

Synowie księdza Leona Horoszewicza założyli własne rodziny. Emilian Horoszewicz (późniejszy zawiadowca stacji kolejowej w Radziwiłłowie) poślubił Aleksandrę Wodzyńską (ur. 26 lutego 1861 r. w Wieluniu, zm. 20 czerwca 1945 r. w Skierniewicach; była córką Aleksandra Wodzyńskiego i Olimpii z Pawłowskich). Mieli syna Jana Tadeusza ur. 10 września 1895 r. w Skierniewicach, zm. 6 lutego 1972 r. w Pruszkowie. Teofil Horoszewicz (późniejszy urzędnik magistratu miasta Warszawa) poślubił w Krakowie katoliczkę obrządku łacińskiego Marię Wilczek (ur. ok. 1860 r. we wsi Momina, w powiecie opatowskim, guberni radomskiej; zm. 11 stycznia 1942 r.; była córką Macieja Wilczka i Małgorzaty z Kowalskich⁹; została pochowana z córką i zięciem na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie (kwatery 343, rząd 4, miejsce 6). Ich ślub, który odbył się w obrządku łacińskim, przez urzędników carskich był uważany za nielegalny. Mieli następujące dzieci:

- Jan, ur. 14 listopada 1886 r. w Jędrzejowie (gubernia kielecka), ochrzczony 5 marca 1887 r. w kościele Wszystkich Świętych w Krakowie¹⁰; został pochowany potajemnie (bez wiedzy i zgody księdza) 4 września 1888 r. na cmentarzu katolickim w Lublinie z inicjatywy matki, której pomocy udzielili: Sabina Frieman (u której Maria Wilczek zamieszkiwała), Konstantyn Dąbrowski – urzęd-

⁶ APR, Akta miasta Radomia (AmR), sygn. 9828, k. 443v, Księga ludności stałej miasta Radomia.

⁷ Ibidem, sygn. 9825, k. 308v, Księga ludności stałej miasta Radomia.

⁸ APR, KGR, sygn. 92, s. 37.

⁹ Archiwum Państwowe w Lublinie (dalej: APL), Kancelaria Gubernatora Lubelskiego (dalej: KGL), sygn. 6526, s. 19, Объявлении Маріи Грыль-Вильчекъ католички съ Теофілемъ Горосшевичемъ православнымъ по р.к. обряду въ г. Краковѣ и о содѣйствіи этому Сабины Фриманъ 1889-1890.

¹⁰ Ibidem.

nik Lubelskiego Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego (którego żona była kuzynką Sabiny Frieman) i Jan Mańkowski – dozorca cmentarny – wszyscy oni zostali skazani na 3 doby aresztu¹¹; żył 1 rok i 10 miesięcy¹²; brak jest aktu jego zgonu w parafii katedralnej św. Jana w Lublinie¹³;

- Henryk, ur. ok. 1888 r. w Jędrzejowie (w tym czasie jego ojciec Teofil Horoszewicz był pracownikiem na stacji kolejowej w Jędrzejowie); zmarł w Jędrzejowie, gdzie został pochowany na cmentarzu katolickim 14 maja 1888 r.¹⁴;
- Wanda Kazimiera, ur. 22 sierpnia 1892 r. w Warszawie, zm. 15 września 1975 r.; jej mężem był Jan Zielenkiewicz ur. ok. 1890 r., zm. 15 września 1972 r.
- Franciszek, ur. 4 października 1893 r. w Warszawie, zm. 17 listopada 1924 r. w Paryżu; był porucznikiem artylerii.

Dzieci Teofila Horoszewicza – Wanda i Franciszek, zostali ochrzczeni w obrządku łacińskim w Krakowie¹⁵. W 1897 r. Teofil Horoszewicz mieszkał we wsi Skarżysko w powiecie koneckim jak również we wsi Kamienna w gminie Bliżyn, pracując jako konduktor Kolei Iwanogrodzko-Dąbrowskiej¹⁶. Żona Teofila – Maria z Wilczków, w 1897 r. była przypisana do mieszczan Radzyna w guberni siedleckiej¹⁷. Od 26 października 1902 r. Teofil został przesiedlony do wsi Budy Zaklasztorne w powiecie skierniewickim¹⁸.

Józefat Hieronim Horoszewicz w związek małżeński wstępował dwukrotnie. Po raz pierwszy w Krakowie z katoliczką obrządku łacińskiego Stanisławą Wiktorią Białkowską (ur. 21 grudnia 1866 r., zm. 30 marca 1908 r. w Radomiu; była córką Ludwika i Marceli Florentyny z Kozłowskich; mieszkała we wsi Sucha w powiecie olkuskim, w guberni kieleckiej)¹⁹, z którą miał dwóch synów: Wacława Filipa (przez urzędników nazywanego Wiaczesławem²⁰) ur. w 1888 r. w Radomiu; nie został on

¹¹ APR, KGR, sygn. 92, s. 143-144, 150-152.

¹² Archiwum Państwowe w Kielcach (dalej: APK), Kancelaria Gubernatora Kieleckiego (dalej: KGK), sygn. 631, k. 1v, O niezakonnych dętjach greko-unijata Goroševica [u. Andreev].

¹³ APL, KGL, sygn. 6526, s. 26.

¹⁴ APR, KGR, sygn. 92, s. 107-108.

¹⁵ Ibidem, s. 175.

¹⁶ Ibidem, s. 171, 174.

¹⁷ Ibidem, s. 178.

¹⁸ APR, AmR, sygn. 9828, k. 444.

¹⁹ APR, KGL, sygn. 92, s. 106-107.

²⁰ Ibidem, s. 108.

ochrzczony²¹; zmarł 1 grudnia 1888 r. (według kalendarza juliańskiego), żyjąc zaledwie 7 miesięcy i został pochowany 2 grudnia 1888 r. na cmentarzu katolickim w Radomiu – pogrzeb odprawił wikary Julian Piątek. Ślub katolicki zawarty w Krakowie nie był oficjalnie uznawany przez urzędników carskich, w związku z czym w akcie zgonu numer 592 syn Józefata został wpisany jako Waclaw Filip Białkowski – syn niezamężnej Stanisławy Białkowskiej²². Drugim ich synem był Stanisław Janusz ur. 8 sierpnia 1891 r. w Radomiu. Józefat po raz drugi ożenił się z Franciszką z d. Nowak (ur. 27 czerwca 1891 r. we wsi Wsola), z którą miał syna Mariana ur. 6 stycznia 1909 r. w Radomiu i córkę Janinę ur. 25 stycznia 1917 r. w Radomiu.

Jak podaje Władysław Paulin Tarczyński²³:

Ksiądz Leon Horoszewicz, unita, urodzony d. 14 marca 1823 r. we wsi Hannie, pow. bialskiego, gub. siedleckiej, kształcił się w Łukowie w szkole księży pijarów, a potem w seminarium w Chełmie. Ożenił się z Magdaleną Wasilewską, córką Joachima – księdza unickiego²⁴. Prześladowany za stałość w wierze, od r. 1866, ostatecznie w roku 1873 zmuszony został do opuszczenia parafii i aresztowany. Wtrącony do więzienia w Siedlcach²⁵. Potem skazany na tułactwo, zamieszkał w Radomiu, trzymany pod dozorem policyjnym i w różnych miejscach na wsi, następnie krótko był we Lwowie, ostatecznie zamieszkał przy synu [Emilianie Horoszewiczu – przyp. MS] urzędniku D.Ż.W.B. [Drogi Żelaznej Warszawsko-Bydgoskiej – przyp. MS] we Włocławku. W 1897 r. z synem przeniósł się do Radziwiłłowa, gdzie dnia 6 października 1898 roku umarł (żył 75 lat). Został pochowany na parafialnym cmentarzu katolickim w Bolimowie²⁶.

²¹ Ibidem, s. 115.

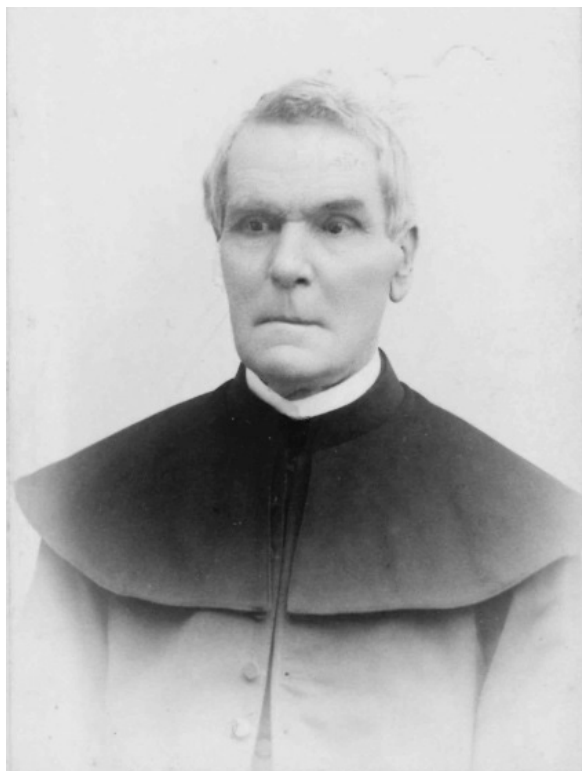
²² Ibidem, s. 116.

²³ Władysław Paulin Tarczyński (ur. 22.6.1845 w Płocku, zm. 6.10.1918 r. w Łowiczu), syn Kazimierza Tarczyńskiego – fabrykanta fortepianów i Agnieszki z Wachulskich. W 1905 r. otworzył dla publiczności utrzymywane przez siebie „Muzeum Starożytności”, którego zbiory stały się podstawą do działającego współcześnie Muzeum w Łowiczu.

²⁴ Joachim Wasilewski, ur. 1805, syn duchownego, wyświęcony 1827 r. W 1832-1856 proboszcz w Hołowni. Zmarł w 1856 r. Zob. M. Kunowska-Porębna, *Parafie Podlasia w świetle „Chołmsko-Warszawskiego Jęparchijalnogo Wiestnika”*, [w:] *Martyrologia Unitów Podlaskich w świetle najnowszych badań naukowych*, red. J. Skowronek, U. Maksymiuk, Siedlce 1996, s. 233.

²⁵ Zob. J.P. Bojarski, op.cit., s. 128.

²⁶ Archiwum Państwowe w Warszawie Oddział w Łowiczu (dalej: APW), Zbiór Władysława Tarczyńskiego z Łowicza, sygn. 228, s. 7-8,teczka 3. Wiadomości o księdzu Leonie Horoszewiczu – unicie i A. Błyskoszu.

Fot. 1. Zdjęcie księdza Leona Horoszewicza wykonane w atelier Bolesława Szejnera we Włocławku. Z zasobu Archiwum Państwowego w Warszawie.

Leon Horoszewicz, jak podaje Maria Kunowska-Porębna, przyjął święcenia kapłańskie w 1847 r.²⁷ W związku ze śmiercią swego ojca Mikołaja, zmarłego 25 października 1848 r.²⁸, został kooperatorem (wikariuszem) parafii Hanna, której administratorem do 1850 r. był Antoni Cyprian Zatkalik²⁹ – najprawdopodobniej zięć zmarłego Mikołaja Horoszewicza, gdyż jego żoną była Anna z Horoszewiczów, ur. ok. 1830 r., a ich syn Piotr Józef Zatkalik (ur. 6 grudnia

²⁷ M. Kunowska-Porębna, op.cit., s. 234.

²⁸ APL, Komisja Województwa Lubelskiego i Rząd Gubernialny Lubelski, sygn. 437, k. 15, Inwentarz probostwa i cerkwi parafialnej greko-unickiej we wsi Hanna, dobrach sławatyckich dziedzicznie i kollacyi Jaśnie Oświeconego Xięcia Ludwika Sayn-Berleburg Wittgenstein, dekanacie i okręgu włodawskim, dyecezyi chełmskiej, powiecie radzyńskim, guberni lubelskiej z 7 lutego 1851 r.

²⁹ Antoni Cyprian Zatkalik urodził się 25 grudnia 1825 r. Był synem Wincentego Zatkalika i Zofii z Żypowskich, którzy pobrali się w 1820 r. w parafii unickiej w Rudnie (gmina Milanów).

1851 r. w Kostomłotach, zm. 24 maja 1911 r. w Wólce w parafii Mława, urzędnik Kolei Nadwiślańskiej, zamieszkały w Warszawie) był ojcem chrzestnym Wandy Kazimiery Zielenkiewicz z Horoszewiczów – córki Teofila Horoszewicza. 27 czerwca 1849 r. Leon Horoszewicz stawił się na egzamin konkursowy, otrzymując z poszczególnych przedmiotów następujące kwalifikacje:

- z historii kościelnej i teologii dogmatycznej – wybornie;
- z Pisma Św., teologii moralnej, prawa kanonicznego, wymowy kaznodziejskiej i praktyki pastoralnej – dostatecznie³⁰.

W 1850 r. Leon Horoszewicz był duchownym w parafii Horostyta³¹ (za pewne sprawował tam tymczasowo funkcję kooperatora), jak również został administratorem parafii pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Dołhobrodach. Pierwszy akt zgonu o numerze 18, który sporządził jako administrator tej parafii, datuje się na 12 kwietnia 1850 r. Wcześniejsze akty były sporządzane, z polecenia jeszcze żyjącego parocha Daniela Halickiego (syna Michała i Konstancji), przez księdza Symeona Makowskiego – proboszcza parafii Wola Wereszczyńska, księdza Leona Górskiego – proboszcza parafii Motwica i księdza Pawła Szymańskiego³², będącego tymczasowym administratorem parafii dołhobrodzkiej po śmierci ks. Daniela Halickiego, zmarłego na plebanii w Dołhobrodach 25 listopada 1848 r., pochowanego na cmentarzu miejscowym.

To właśnie Dołhobrody były pierwszą i jak się później okaże ostatnią parafią Leona Horoszewicza, w której przez ponad 20 lat pełnił posługę proboszcza, od 1852 r. do 1873 r. Pierwszy akt zgonu, jaki sporządził już jako proboszcz parafii dołhobrodzkiej (a nie, jak wcześniej, administrator), datuje się na 11 lutego 1852 r. – w tym okresie metryki spisywano w języku polskim. W 1863 r. Leon Horoszewicz został wymieniony jako proboszcz, wchodzącej w skład dekanatu włodawskiego w guberni lubelskiej, parafii w Dołhobrodach wraz z kaplicą w Ladzkiem [w Lacku – przyp. MS]³³. Od 1874 r. ksiądz Leon został internowany

³⁰ Archiwum Główne Akt Dawnych, Archiwum Warszawskie Radziwiłłów, dział VIII – Akta dotyczące duchowieństwa, sygn. 708, s. 8, Korespondencja Zarządu Dóbr L. Wittgensteina t.s. [tycząca się] obsadzania stanowisk proboszczów w cerkwiach grecko-unickich w okolicach Białej [Hanna, Holeszów, Dołhobrody], 1848-1849, Oświadczenie scholastyka kapituły katedralnej chełmskiej i oficjała Antoniego Hryniewieckiego z 27 czerwca 1849 r.

³¹ M. Kunowska-Porębna, op.cit., s. 234.

³² Paweł Szymański urodził się 19 marca 1823 r. we wsi Holeszów w ówczesnym powiecie włodawskim, obwodzie radzyńskim, w województwie podlaskim. Był synem Jana i Magdaleny z Charłampowiczów. Obowiązki administratora parafii dołhobrodzkiej pełnił od 1 grudnia 1848 r. do 1 kwietnia 1850 r. Zob. APL, Chełmski Konsystorz Grekokatolicki, sygn. 1052, s. 9 i 11, Akta osobiste. Szymański Paweł [kooperator parafii Mutwica, administrator parafii Dołhobrody, Sobibór, proboszcz parafii Sobibór].

³³ *Lista duchowieństwa dyecezyi chełmskiej obrządku greko-unickiego za rok 1863*, Warszawa 1864, s. 23.

w Radomiu³⁴. Opis kapłanów parafii unickiej w Dołhobrodach możemy znaleźć również w nieopublikowanej pracy magisterskiej Barbary Wiesławy Kaźmiruk, zatytułowanej: *Józefat Błyskosz, działacz religijno-społeczny (1876–1947)* – napisanej pod kierunkiem dr. Tadeusza Krawczaka:

Parafią zarządzali proboszczowie. Księdzem unickim w Dołhobrodach w roku 1814 był Justyn Halicki. Po nim Mikołaj Horoszewicz [który do kwietnia 1821 roku sprawował funkcję urzędnika stanu cywilnego – przyp. MS]. Od 1821 do 1848 roku proboszczem był ksiądz Daniel Halicki, urodzony w 1782 roku w Terespolu. Ukończył seminarium diecezjalne i został księdzem unickim w 1810 roku. (...) Ksiądz Halicki okazał się dobrym administratorem i posiadał duży autorytet, dlatego został uhonorowany tytułem Oficjła Generalnego Diecezji i Archidiakona Kapituły Katedralnej Chełmskiej. W tym czasie diakiem i organistą w parafii był Józefat Pawluczuk [teść parafianina ks. Leona Horoszewicza – Andrzeja Błyskosza – przyp. MS]. Po śmierci księdza Daniela Halickiego (25 listopada 1848 roku) parafią administrował ksiądz Paweł Szymański. 12 kwietnia 1850 roku proboszczem parafii został ksiądz Leon Horoszewicz – syn Mikołaja³⁵. Zauważalna dziedziczność stanowisk proboszcza parafii wynika stąd, że podstawą utrzymania był majątek przykościelny (cerkiewny). Ksiądz Leon Horoszewicz był ostatnim księdzem unickim w parafii Dołhobrody, która liczyła wtedy 1160 osób. Oficjalnie z chwilą odgórnego skasowania unii w Królestwie Polskim w 1875 r. unicka parafia przestała istnieć. Od 1875 roku w Dołhobrodach w sposób urzędowy ustanowiono prawosławną parafię³⁶.

Ostatnie metryki, sporządzone już w języku rosyjskim i podpisane przez Leona Horoszewicza w parafii unickiej w Dołhobrodach, są następujące:

- akt urodzenia nr 48, sporządzony 19 grudnia 1873 r.;
- akt ślubu nr 16, sporządzony 4 listopada 1873 r.;

³⁴ Por. M. Kunowska-Porębna, op.cit., s. 234.

³⁵ W rzeczywistości jest to data sporządzenia przez Leona Horoszewicza pierwszego, jako administratora parafii dołhobrodzkiej, aktu zgonu nr 18, oficjalna data objęcia przez niego probostwa w Dołhobrodach nie jest znana, jednak było to na pewno między 10 a 11 lutego 1852 r., gdyż przy akcie zgonu (zejścia) nr 8, sporządzonym 9 lutego 1852 r., podpisał się jako administrator parafii Dołhobrody, a przy akcie zgonu nr 9, sporządzonym 11 lutego 1852, podpisał się już jako proboszcz.

³⁶ B. W. Kaźmiruk, *Józefat Błyskosz, działacz religijno-społeczny (1876–1947)*, nieopublikowana praca magisterska napisana na Seminarium Historii Kościoła na Papieskim Wydziale Teologicznym w Warszawie Sekcja św. Jana Chrzciciela pod kierunkiem dr. Tadeusza Krawczaka, maszynopis w posiadaniu autorki, Siedlce 1997, s. 10.

- akt zgonu nr 65, sporządzony 15 grudnia 1873 r.³⁷

Metryki z 1874 r. w parafii dolhobrodzkiej były sporządzane początkowo przez proboszcza z Hanny – Porfirego Filewicza (ur. 1819 r. w miejscowości Sól – obecnie leżącej w powiecie biłgorajskim, zm. 20 września 1905 r. w Łukowie), a następnie przez pierwszego po kasacie parafii unickiej w Dolhobrodach kapłana prawosławnego – Tymofieja Wasylczyszyna (ur. 1 lutego 1847 r. we wsi Augustówka w powiecie brzeżańskim w Galicji; był on synem przetnika Maksyma Wasylczyszyna³⁸).

Zgodnie z biuletynem (ros. журнал) z 21 marca 1874 r. księża sprzeciwiający się oczyszczeniu obrządku unickiego z naleciałości łacińskich winni byli mieszkac, sami lub z rodziną, poza granicami chełmskiej diecezji unickiej³⁹. Leon Horoszewicz we wrześniu 1874 r. w asyście strażników ziemskich został przesiedlony z rodziną do Radomia, gdzie przebywał pod ścisłym nadzorem (ros. строгий надзор) policji od 13 września 1874 r.⁴⁰. W listopadzie 1875 r. Leon Horoszewicz skierował prośbę do generał-gubernatora warszawskiego Pawła Kotzebuego o udzielenie mu wsparcia finansowego na utrzymanie jego rodziny⁴¹. Zgodnie z pismem naczelnika straży ziemskiej i policmajstra miasta gubernialnego Radomia z 12 stycznia 1876 r., Leon Horoszewicz miał na utrzymaniu, poza żoną Magdaleną, również syna Teofila (pracującego w garbarni Teodora Karscha w Radomiu, która funkcjonowała od 1868 r.), Józefata (uczącego się w miejscowym gimnazjum) i córkę Mariannę. Mieszkali oni w domu Borkiewicza, który udostępnił im we wrześniu 1875 r. dwa pokoje i kuchnię, zmniejszając opłatę roczną ze stu do czterdziestu ośmiu rubli z powodu ich ubóstwa. Sam Horoszewicz leżał wówczas w łóżku chory od dwóch miesięcy⁴². W lutym 1876 r. generał-gubernator warszawski przyznał rodzinie księdza Leona jednorazową zapomogę w wysokości trzydziestu rubli⁴³. 22 września 1876 r. Leon Horoszewicz wystosował pismo do gubernatora radomskiego o przyznanie mu comiesięcznej zapomogi, w wyniku czego została mu przyznana jednorazowo kwota dwudziestu rubli⁴⁴. W późniejszym okresie ksiądz Horoszewicz po raz kolejny wnioskował o dodatkowe środki finansowe.

³⁷ APL, Akta stanu cywilnego Parafii Greckokatolickiej w Dolhobrodach, sygn. 8, s. 26, 36, 59, Księga urodzeń, małżeństw i zgonów 1873.

³⁸ APL, Konsystorz Prawosławny w Chełmie, sygn. 1, s. 132, Klirowyje wiadomości (okręg biały) 1876 r., parafia prawosławna Dolhobrody.

³⁹ APR, KGR, sygn. 92, s. 1.

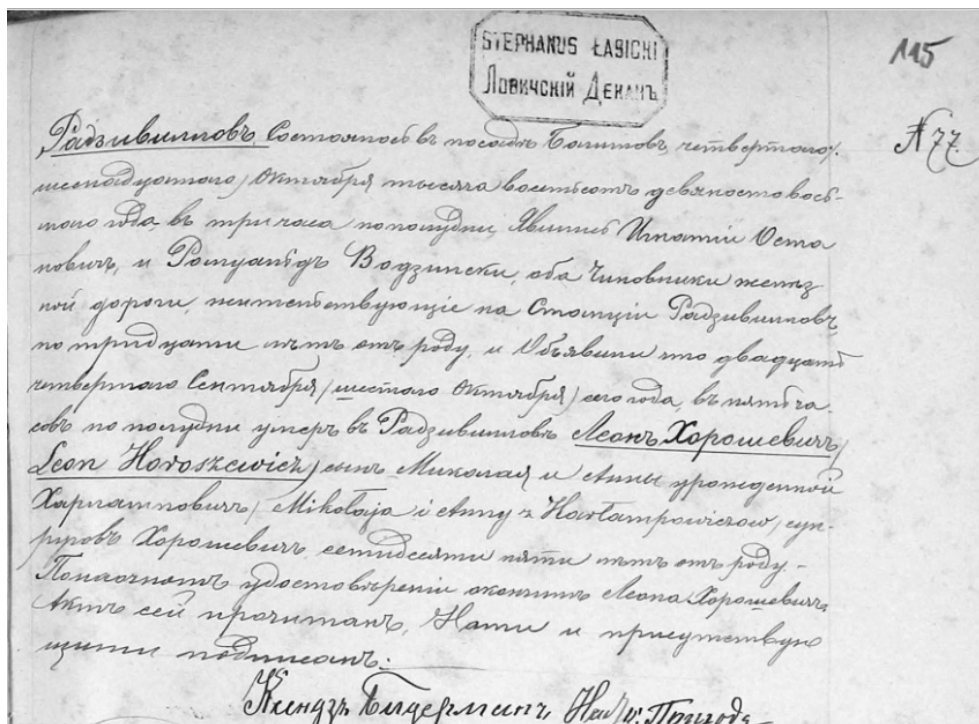
⁴⁰ Ibidem, s. 10-11, 51, 54.

⁴¹ Ibidem, s. 28-29.

⁴² Ibidem, s. 37-38.

⁴³ Ibidem, s. 41.

⁴⁴ Ibidem, s. 51-52.

Fot. 2. Akt zgonu ks. Leona Horoszewicza sporządzony w rzymskokatolickiej parafii Świętej Trójcy w Bolimowie przez ks. Wincentego Bidermana. Z zasobu Archiwum Państwowego w Łodzi.

Od 24 czerwca 1880 r. Leon Horoszewicz, zgodnie z paszportem policmajstra miasta Radomia, mieszkał tymczasowo we wsi Rzućów w gminie Chlewiska (później Borkowice) w powiecie koneckim pod ścisłym nadzorem policji. Pracował tam jako ekonom majątku należącego do Adama Mokiejewskiego, otrzymując miesięcznie 15 rubli⁴⁵. W 1888 r. ks. Leon razem z żoną Magdaleną nadal mieszkali w Rzućowie. Ich syn Emilian pracował wówczas na Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej, jako pomocnik zawiadowcy stacji Radziwiłłów. Drugi syn, Teofil, mieszkał w domu Ellerta na przedmieściach Radomia nazywanych Zamłynie, gdzie pracował w garbarni Aleksandra Fröhlich. Nie uczęszczał on ani do cerkwi prawosławnej, ani do kościoła katolickiego. Trzeci syn, Józefat, pracował jako kancelista u notariusza Ignacego Stankowskiego przy Sądzie Okręgowym w Radomiu. Mieszkał w domu Bugajskiego przy ul. Mlecznej⁴⁶

⁴⁵ Ibidem, s. 59, 67, 76, 95.

⁴⁶ Ibidem, s. 115.

z żoną Stanisławą z Białkowskich i siostrą Marianną, która pobierała nauki na prywatnej pensji u Heleny Ponińskiej⁴⁷. Ksiądz Leon Horoszewicz zmarł w Radziwiłłowie 6 października 1898 r. Został pochowany na cmentarzu rzymskokatolickim w Bolimowie.

Po księdzu Leonie Horoszewiczu pozostały pamiątki, które obecnie przechowywane są w Muzeum w Łowiczu. Władysław Tarczyński opisał je w następujący sposób:

Korporał unicki z zaszytymi w nim relikwiami Świętych Pańskich. Na tym korporale rozłożonym na czemkolwiek, ks. L. Horoszewicz odprawiał skrycie – na wygnaniu msze święte obrządku unickiego. Korporał płócienny zadrukowany wizerunkami 12 Apostołów i 4 Ewangelistów, obrazem Boga Ojca, Wieczery Pańskiej i zdjęciem Chrystusa z Krzyża, opatrzony napisem słowiańskim i rokiem 1828⁴⁸. Ornat, nakrycia na kielich i cały komplet z 6 sztuk złożony – niezbędny do odprawienia mszy św. rodzaju i formy obrządku wschodniego – unickiego. Ornat kształtu kapy i wszystko to zrobione z samodziółu ufarbowanego na niebiesko, a krzyże i brzegów obszycia są z białej taśmy. Cały ten komplet ubogi i prosty, jest roboty żony księdza unickiego Horoszewicza, uszyty i przechowywany skrycie do odprawiania mszy św. potajemnie na wygnaniu i tułactwie⁴⁹.

⁴⁷ Ibidem, s. 76-78.

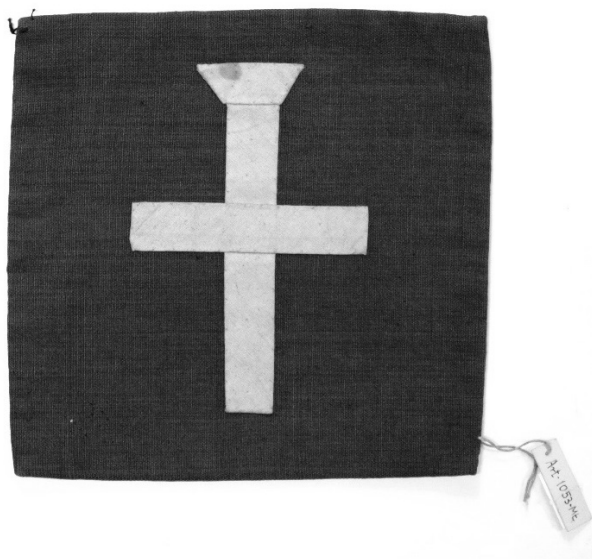
⁴⁸ W rzeczywistości w bordiurze otaczającej scenę główną ukazano podobizny świętych i proroków. W górnym rzędzie po bokach Boga Ojca znajdują się: po lewej św. Bazyli Wielki, prorok Elias, po prawej św. Jan Chrzciciel, św. Paweł ze św. Janem Złotoustym. Przy lewym boku prorok Jeremiasz, Aaron, św. Jakub, św. Grzegorz z Nazjanzu, Abraham z Izaakiem i na samym dole dwie personifikacje kontynentów: Europy i Azji. Przy prawym boku od góry: prorok Izaasz, Melchizedek, król Dawid, św. Atanazy, Mojżesz oraz personifikacje Afryki i Ameryki. Przy dolnej krawędzi umieszczono napis (przedzielony herbem biskupim z chwostami – po lewej stronie tarczy widoczna jest mitra obrządku wschodniego, po prawej stronie żezł) i powyżej scenę Ostatniej wieczerzy, flankowaną przez proroka Daniela z lewej i proroka Jonasza z prawej strony. Postać Boga Ojca, wylaniająca się z obłoków, otoczona jest aniołami, gołębicą oznaczającą Ducha Świętego i symbolami czterech ewangelistów – uskrzydłonego człowieka, lwa, wołu i orła. Scena główna przedstawia Oplakiwanie Chrystusa. Za Matką Bożą, siedzącą z rozłożonymi ku dół rękami w otoczeniu sześciu postaci i dwóch aniołów, znajdują się narzędzia męki Chrystusa (łac. arma Christi): włócznia, trzcina (hizop) z nabitą gąbką, krzyż z zawieszoną na nim koroną cierniową, zwieńczony tytułusem, a po obu jego stronach, trzymane przez aniołów: chusta św. Weroniki (z obliczem Chrystusa typu acheiropietos – wizerunkiem nie ręką ludzką uczynionym) oraz kolumna biczowania. Zob. M. Wojnarowski, *Antyminy w kolekcji Muzeum Archidiecezjalnego im. św. Józefa Sebastiana Pelczara Biskupa w Przemyślu, „Perspektywy Kultury”*, Kraków 2022, t. 38, nr 3, 2022, s. 351-373.

⁴⁹ APW, Spis Inwentarzowy, t. I z lat 1905-1910, sygn. 1, poz. 1694-1695.

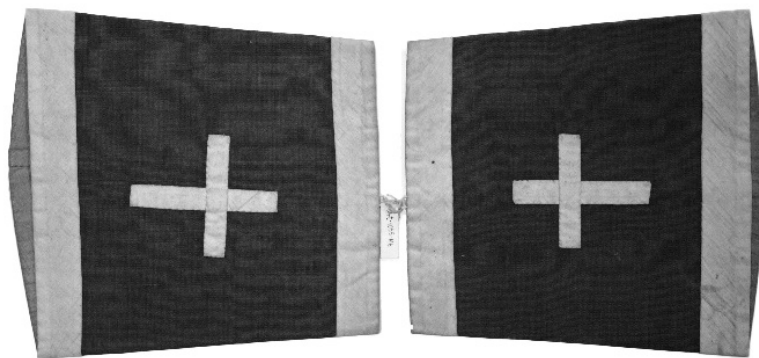

Fot. 3. Korporał unicki, płótno drukowane, 1828 r. Korporał (antymins), jak wynika z opisu Władysława Tarczyńskiego, służył do odprawiania mszy św. przez ks. Leona Horoszewicza po roku 1873. Na odwrocie korporалу pod górną częśćią krzyża zaszyte są relikwie ŚŚ. Pańskich. Dolny napis jest podzielony herbem biskupa Ferdynanda Dąbrowa–Ciechanowskiego⁵⁰. Zbiory Muzeum w Łowiczu.

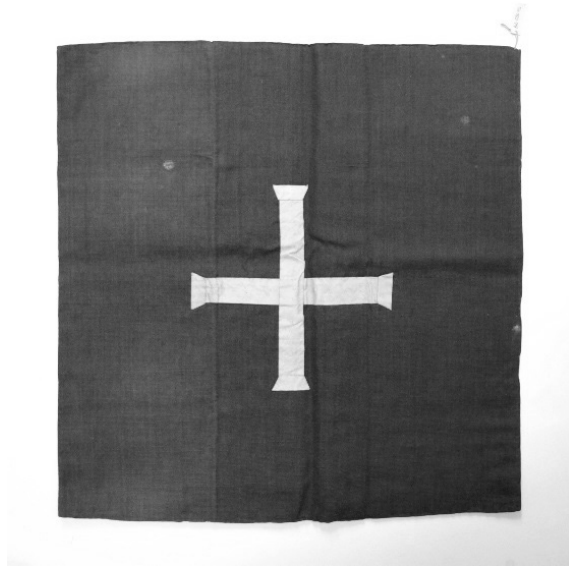
⁵⁰ Ferdynand Ciechanowski (ur. 18.10.1759 r. w Ciechanowcu, zm. 7.04.1828 r. w Chełmie) był unickim biskupem chełmskim w latach 1810-1828, bazylianinem oraz senatorem Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego. Wywodził się z rodziny rzymskokatolickiej, z podupadłej gałęzi rodu Ciechanowieckich h. Dąbrowa, która zmieniła nazwisko na Ciechanowskich. Został konsekrowany na biskupa we lwowskiej katedrze św. Jura przez metropolitę unickiego Antoniego Angellowicza w asyście arcybiskupa łacińskiego Kajetana Ignacego Kickiego i arcybiskupa ormiańskiego Jana Jakuba Symonowicza.

Fot. 6. Palka niebieska, z białą aplikacją w formie krzyża, XIX w. Zbiory Muzeum w Łowiczu.

Fot. 7. Mankiety (para) niebieskie, z białą aplikacją w formie krzyża i lamówkami, XIX w. Zbiory Muzeum w Łowiczu.

Fot. 8. Nakrycie na kielich, niebieskie, z białą aplikacją w formie krzyża, XIX w. Zbiory Muzeum w Łowiczu.

Jednym z parafian księdza Leona Horoszewicza był Andrzej Błyskosz, urodzony ok. 1850 r. w Dołhobrodach, syn Andrzeja i Agaty z Michaluków, wnuk Bazylego Błyskosza. Władysław Tarczyński opisał Andrzeja Błyskosza w następujący sposób:

Andrzej Błyskosz, chłop, parafianin ks. L. Horoszewicza (syn Andrzeja sprawosławionego w r. 1874), po skasowaniu unii został katolikiem, za co srodze był prześladowany i materyalnie zubożały doszczętnie; za zorganizowaną pielgrzymkę do Częstochowy osadzony był w więzieniu w Siedlcach, jak „zbrodniarz” okuty był w kajdany⁵³. Po uwolnieniu, wkrótce, znowu zebrał z b. unitów pielgrzymkę do Rzymu. Kiedy już był w Krakowie dla połączenia się z pielgrzymką galicyjską, wyrzekł: „pra-

⁵³ W swojej relacji Józef Czernik w następujący sposób opisał tę sytuację: „Inni cierpieli znacznie więcej: np. przyjaciel mój, Andrzej Błyskosz, który w 1904 r. zmarł w Rzymie, „niósł” kajdany z Włodawy do Białej; a gdy później z innymi unitami poszedł do Częstochowy, to pop z Hannej zadenuncjował ich, a policja częstochowska zaarrestowała i skutych po dziesięciu łańcuchami prowadziła pieszo aż do Białej”. Zob. P. Pikuła, *Dla nas tylko jedna droga... Paweł Pikuła i prześladowania Unitów na Podlasiu*, Kraków 2012, s. 63. <http://sanktuariumpratulin.pl/wp-content/uploads/2014/02/Pikuł-P-Antologia-Pawła-Pikuły.docx> (dostęp: 18.03.2023).

gnę, ażeby mnie Bóg zabrał z tego świata na tej swobodnej ziemi”. I oto: gdy Ojciec św. Pius X przyjmował pielgrzymkę unicką pod przewodnictwem arcybiskupa Simona, Błyskosz rozrzewniony padł do nóg papieża i życie skończył. Tak to przejęło Ojca św., że kazał Błyskosza odfotografować i pochować swoim kosztem; to też, na pogrzebie była niezliczona ilość duchowieństwa, a potem na grobie także kosztem papieża postawiony jest wspaniały pomnik i tenże, w dalszym ciągu starannie utrzymany a nawet przystrojony światłem i kwiatami. Andrzeja syn Józefat Błyskosz był posłem do 1 i 2 Dumi. Po ogłoszeniu tolerancji religijnej, on najwięcej przyczynił się do powrotu byłych unitów na łono Kościoła katolickiego; w Dołhobrodach na 2000 parafian, 10 pijaków pozostało przy prawosławiu⁵⁴.

W 1870 r. Leon Horoszewicz pobłogosławił małżeństwo Andrzeja Błyskosza z Anastazją z Pawluczuków (ur. 25 sierpnia 1851 r.⁵⁵, zm. 20 października 1919 r. w Dołhobrodach⁵⁶; córka Józefata Pawluczuka – diaka i organisty cerkwi dołhobrodzkiej⁵⁷, i Marianny z Nazaruków). W roku następnym ochrzcił i bierzmował ich córkę Marię/Mariannę, urodzoną 28 grudnia 1871 r. w Dołhobrodach⁵⁸, której rodzicami chrzestnymi byli: Paweł Pawluczuk – brat jej matki, i Maria Czuryłowicz, a mężem został pochodzący z Różanki Adam Żminko/Żminka. Zmarła 12 września 1915 r. w Różance⁵⁹, gdzie została pochowana na miejscowym cmentarzu.

⁵⁴ APW, Zbiór Władysława Tarczyńskiego z Łowicza, sygn. 228, teczka 3, s. 12-14.

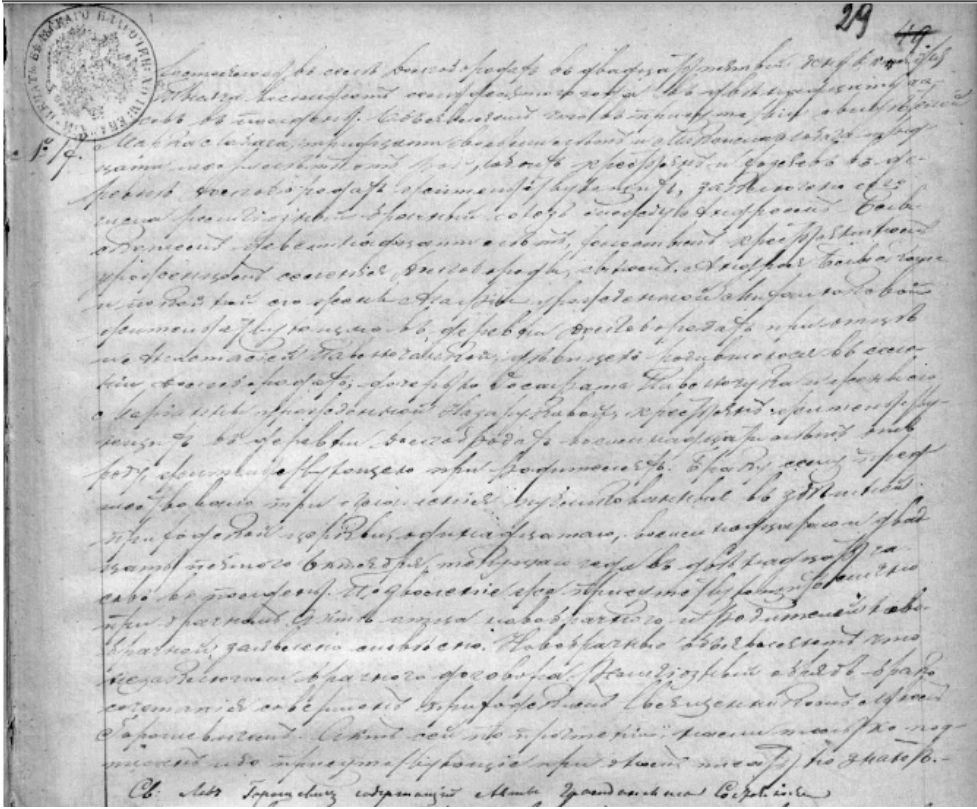
⁵⁵ Taka data narodzin widnieje na sporządzonej przez przedsiębiorstwo Pawła Bitschana (właściciela firmy szyldów i wyrobów metalowych w Warszawie) tablicy, umieszczonej na grobie rodzinnym Błyskoszów, znajdującym się na cmentarzu rzymskokatolickim w Dołhobrodach.

⁵⁶ APL, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Dołhobrodach, sygn. 3, s. 13, akt zgonu nr 25.

⁵⁷ Józefat Pawluczuk urodził się ok. 1813 r. Zmarł 4.08.1891 r. w Dołhobrodach. Był synem Harysma Pawluczuka i Marianny z d. Hasiuk. Jego żona Marianna z d. Nazaruk urodziła się ok. 1813 r. Zmarła 29.03.1881 r. w Dołhobrodach. Była córką Prokopa Nazaruka i Eufemii. Józefat i Marianna Pawluczukowie, poza córką Anastazją (żoną Andrzeja Błyskosza), mieli również następujące dzieci urodzone w Dołhobrodach: Marianna ur. 19.11.1835 (jej mężem był Efrek Łobacz), Adam ur. 26.03.1838 (jego żoną była Marianna z d. Juszkiewicz), Paweł ur. 26.01.1843 (jego pierwszą żoną była Natalia z d. Łobacz, a drugą żoną Marianna z d. Czuryłowicz, z którą miał córkę Anastazję, zaślubioną z psalmistą cerkwi we wsi Posadów – Teodorem Stariszko; córka Teodora i Anastazji – Galina Stariszko, urodzona 24.06.1915 r. w Dołhobrodach, była malarką socrealistyczną; zob. <https://socrealizm.com.ua/gallery/artist/starishko-gf-1915> (dostęp: 18.03.2023), Dominika ur. 4.12.1847 (jej mężem był Jan Mileszczuk).

⁵⁸ APL, Akta stanu cywilnego Parafii Greckokatolickiej w Dołhobrodach, sygn. 6, s. 36, akt urodzenia nr 71.

⁵⁹ APL, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej we Włodawie, sygn. 11, s. 2, akt zgonu nr 181.

Fot. 9. Akt ślubu Andrzeja Błyskosza i Anastazji z Pawluczuków sporządzony 25 października 1870 r. w parafii unickiej w Dołhobrodach przez księdza Leona Horoszewicza. Ze zbiorów Archiwum Państwowego w Lublinie.

Syn Andrzeja i Anastazji Błyskoszów – Józefat – urodzony 17 kwietnia 1876 r. (według kalendarza juliańskiego) w Dołhobrodach⁶⁰, został ochrzczony i bierzmowany przez Tymofieja Wasylczyszyna. W akcie urodzenia (a tym samym chrztu i bierzmowania) jego imię zapisano jako Józef, a rodzicami chrzestnymi byli: Paweł Pawluczuk i Krystyna Pawluk⁶¹. Po latach Józefat Błyskosz spisał *Pamiętnik Podlasiaka z minionych dni. Od roku 1904 do roku 1918*⁶², którego

⁶⁰ Jako datę urodzin Józefata Błyskosza podaje się także 2 maja 1876 r. Zob. Kaźmiruk B. W., Baj K., *Jubileusz 300-lecia parafii Dołhobrody 1701-2001*, Dołhobrody 2001, s. 115. W innych publikacjach można się również spotkać z datą 14.04.1876 r.

⁶¹ APL, Akta stanu cywilnego Parafii Prawosławnej w Dołhobrodach, sygn. 1, s. 8, akt urodzenia nr 15.

⁶² Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego w Warszawie, J. Błyskosz, *Pamiętnik Podlasiaka z minionych dni. Od roku 1904 do roku 1918*, sygn. P-177.

część (obejmująca lata 1895–1907) została przekazana przez jego córkę Jadwigę Kuźniarską prezesowi Naczelnego Komitetu Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego (NK ZSL) Czesławowi Wycechowi. Były to luźne kartki zeszytu i arkusze formatu A4 spisane ołówkiem, którym archiwisci Zakładu Historii Ruchu Ludowego nadali formę książkową i spaginowali⁶³. Józefat Błyskosz zmarł 14 stycznia 1947 r. w Zaświatyczach, przeżywszy 70 lat. Został pochowany na cmentarzu rzymskokatolickim w Dołhobrodach.

W 1904 Andrzej Błyskosz udał się wraz z pielgrzymką unicką do Rzymu z petycją przeciw prześladowaniom unitów. Jak podaje Mariusz R. Sawa:

Drukowany tekst petycji w języku włoskim, z cytatami biblijnymi po łacinie, znajduje się w Archiwum Watykańskim (w Affari Ecclesiastici Straordinari) pod sygnaturą Polonia 1904 pos. 9. Prawdopodobnie jej treść nie była dotąd znana polskim badaczom. Mimo to, wspominano o niej niejednokrotnie. Zdaje się, że oryginał dokumentu z podpisami unitów również nie został jeszcze odnaleziony⁶⁴.

Podróż z Krakowa odbywała się pociągiem przez Wiedeń, Padwę, Bolonię i Florencję. Pielgrzymi dotarli do Rzymu 29 kwietnia 1904 r., gdzie na dworcu kolejowym zostali powitani przez arcybiskupa Franciszka Albina Symona⁶⁵, który został ich opiekunem. Pątnicy rozpoczęli zwiedzanie świątyn i katakumb⁶⁶. W dniu 3 maja 1904 r. o godzinie 16:30 wyznaczono unitom specjalną audiencję u papieża Piusa X, podczas której włościanie wręczyli Ojcu Świętemu księgę zawierającą 65 tysięcy podpisów prześladowanych unitów. Jak podaje Ludwik Kowieski:

Wśród pielgrzymów był również Andrzej Błyskosz z Dołhobród (pow. włodawski). Podczas przekraczania granicy przeziębił się on i z każdym dniem czuł się coraz słabiej. Przez kilka dni jeszcze zwiedzał

⁶³ F. Gryciuk, *Józefat Błyskosz. Pamiętnik Podlasiaka z minionych dni. Od roku 1904 do roku 1918*, Warszawa 2017, s. 12-13.

⁶⁴ M. R. Sawa, *Petycja z pielgrzymki unitów do papieża w 1904 roku*, [w:] *Nasza Przeszość. Studia z dziejów Kościoła i kultury katolickiej w Polsce*, red. ks. S. Rospond, Kraków 2011, t. 115-116, s. 530-531.

⁶⁵ Franciszek Albin Symon urodził się 3.01.1841 r. w Dubowcu k. Żytomierza, jego rodzina wywodziła się ze szlachty wołyńskiej; zm. 26.05.1918 r. w Krakowie, został pochowany na cmentarzu Rakowickim.

⁶⁶ Zob. F. Kuniewicz, *Krótki Pamiętnik z 1904 roku Pielgrzymki unickiej do Rzymu!*, „Nadbużańskie Ślawatycze”, z. 5, 2004, s. 17-29.

świętynie rzymskie, ale 3 maja stan pogorszył się. Kiedy stwierdzono u niego zapalenie płuc, został natychmiast umieszczony w szpitalu bonifratrów na wyspie św. Bartłomieja [na Wyspie Tyberyjskiej – przyp. MS]. Niestety, zmarł tam 5 maja 1904 r. Następnego dnia pochowano go na cmentarzu św. Wawrzyńca Męczennika, który znajduje się w pobliżu bazyliki św. Piotra. Liczył 56 lat. Ojciec Święty odprawił za jego duszę mszę świętą. Unicy z Królestwa Polskiego przebywali w Rzymie pięć dni. W związku ze śmiercią A. Błyskosza część pielgrzymów z guberni siedleckiej pozostała w Rzymie dłużej i wracała do kraju wraz z pielgrzymką maryjną⁶⁷.

Nieco inną przyczynę śmierci Błyskosza podał Józef Geresz:

Działacze narodowi zrzeszeni w Komitecie Obrony Byłych Unitów (KOBU) w marcu 1904 r. ukończyli akcję zbierania podpisów pod petycją do papieża, aby wystąpił w obronie prześladowanych katolików. Akcja ta była przeprowadzona tak sprawnie, że mimo czujności policji zebrano kilkadziesiąt tysięcy podpisów (szacuje się od 56 do 65 tys.). Zbierano je nie bez trudności. Zdarzył się wypadek, że mieszkanka Białej Podlaskiej, żona Jana Cybulskiego, w obawie rewizji spaliła pewną część podpisów i nie było już możliwości zebrania ich na nowo. Wiadomo, że w akcji tej uczestniczyli: Zenobiusz Borkowski z Grabowej, Jan Cybulski z Białej, Maziejuk z Worgul i Wiktor Walewski z Białej. Podpisy, podzielone na kilkanaście części, po kryjomu zostały przewiezione do Krakowa, gdzie zostały chemicznie oczyszczone, oprawione w jeden wielki foliał i przygotowane razem z petycją do Watykanu. Na okładce widniał cytat 129 psalmu „Z głębokości wolałam do Ciebie, Panie”. Do wręczenia jej papieżowi wybrano delegację składającą się z 54 osób. W skład jej weszli m.in. J. Cybulski, Bolesław Strus i Andrzej Błyskosz. Do Krakowa przewodził jej Zenobiusz Borkowski, natomiast w Rzymie patronował abp Franciszek Simon, były wygnaniec z Połocka pochodzący z diecezji mohylewskiej. Według ks. F. Stopniaka w pielgrzymce wzięło udział 500 osób, a uczestniczyli w niej przedstawiciele powiatów: bialskiego, biłgorajskiego, hrubieszowskiego, janowskiego, tomaszowskiego, zamojskiego, konstantynowskiego, radzyńskiego, włodawskiego i sokołowskiego. Unicy przebywali w Rzymie osiem dni. Papież Pius X przyjął delegację 3 maja 1904 r. Uwagę papieża zwrócił mężczyzna, który miał na twarzy

⁶⁷ L. Kowieski, *Pielgrzymka mariańska rzymskokatolików i unitów podlaskich do Rzymu (25 kwietnia – 11 maja 1904 r.)*, „Nadbużańskie Sławatycze”, z. 5, 2004, s. 11.

głęboką bliznę. Był to Andrzej Błyskosz z Dołhobrodów. Gdy powiadziano papieżowi, że jest to znamie po uderzeniu kozackiej nahajki, przytulił unitę do siebie, oczy zaszyły mu łzami i audyencja została przerwana. Zebrani musieli poczekać. Po powrocie papież usłyszał, że w międzyczasie A. Błyskosz ze wzruszenia zmarł na zawał serca⁶⁸.

Fot. 10. Zdjęcie pośmiertne Andrzeja Błyskosza wykonane w maju 1904 r. z polecenia papieża Piusa X. Z zasobu Archiwum Państwowego w Warszawie.

30 kwietnia 1905 r. car Mikołaj II wydał ukaz tolerancyjny, w czasie wciąż toczącej się wojny rosyjsko-japońskiej. Według Witolda Kołbuka:

⁶⁸ J. Geresz, *W Korczówce i Olszance. Pielgrzymka do Rzymu*, <https://echokatolickie.pl/w-korczowce-i-olszance-pielgrzymka-do-rzymu/> (dostęp: 18.03.2023).

„Bezpośrednie następstwa tego aktu prawnego, który odbił się szerokim echem w Imperium, dowiodły kompromitacji dotychczasowej polityki caratu, m.in. wobec podlasko-chełmskich unitów, i przyczyniły się do zmniejszenia się wpływów Cerkwi prawosławnej, a także do znacznego osłabienia prestiżu rosyjskiego zaborcy⁶⁹.

Fot. 11. Zdjęcie pośmiertne Andrzeja Błyskosza opublikowane w 1906 r. w czasopiśmie „Ojczyzna: pismo tygodniowe z obrazkami dla wszystkich”, s. 326.

⁶⁹ W. Kołbuk, *Skutki carskiego ukazu tolerancyjnego z 1905 roku na ziemi chełmsko-podlaskiej*, „Roczniki Humanistyczne”, t. XLV-XLVI, nr 7, 1997-1998, s. 240.

W tygodniku „Ojczyzna” z 1906 r. zamieszczono następujący opis rodziny Andrzeja Błyskosza:

Józef Błyskosz urodził się w roku 1876 we wsi Dołhobrody pow. białskiego. Historia jego rodziny jest jednym pasmem prześladowania za wiarę unicką. Dziad Józefa przeszedł na prawosławie po zniesieniu urzędowym wyznania grecko-katolickiego, za co syn jego, a ojciec Józefa wyparł się publicznie ojca i zerwał z nim na zawsze wszelkie stosunki. Ojciec dzisiejszego posła był gorąco przywiązany do wiary ojców swoich i wyznawał ją w ukryciu pomimo wszelkich grożących mu kar. Zorganizował on pielgrzymkę unitów do Częstochowy, za co został skazany na więzienie do Białej i wypuszczony po ukazie amnestyjnym 1895 r. Już jako zgrzybiały starzec stanął Błyskosz na czele pielgrzymki unickiej do Rzymu w roku 1904. Pielgrzymi dotarli szczęśliwie do Stolicy Apostolskiej, byli na uroczystym posłuchaniu u Ojca św. i pocieszeni na duchu zabierali się do powrotu. Ale serce, które tak długo i gorąco biło dla Wiary i Ojczyzny, nie przetrzymało tych głębokich wzruszeń; stary Błyskosz zmarł nagle w Rzymie. Śmierć ta wywarła olbrzymie wrażenie na pielgrzymach i na otoczeniu Ojca św. Urządzono mu wspólny pogrzeb i pochowano na cmentarzu Św. Wawrzyńca w Rzymie. Stary bojownik złożył kości swoje na ziemi obcej, lecz wolnej od ucisku religijnego, jak tego sobie życzył, na ziemi apostołów i męczenników. Takim był ojciec Józefa Błyskosza. On sam zaś jako dwuletnie dziecko został gwałtem porwany i ochrzczony wedle obrządku prawosławnego [w rzeczywistości chrzest odbył się w 1876 r. – przyp. MS], pomimo łez i błagań zrozpaczonej matki. Ale potem już matka ani na chwilę nie wypuszczała go ze swej opieki, sama uczyła i wychowywała, strzegąc jak oka w głowie od obcych wpływów. Pół roku przymusowego pobytu w szkółce gminnej nie mogło zetrzeć wrażeń i wpływów wyniesionych z otoczenia domowego, owszem wzmocniło tylko te zadatki, które miały z niego zrobić zacnego obywatela kraju, gorącego katolika. Młody Błyskosz szedł przez życie własną drogą, uczył się sam i wyrósł na człowieka, którego cenią i szanują wszyscy, tak ze względu na osobiste zasługi, jak i na pamięć męczennika – ojca⁷⁰.

Losy księdza Leona Horoszewicza i Andrzeja Błyskosza wpisują się w szerszy kontekst prześladowań unitów w czasach carskich represji, jak również stanowią kolejny przykład niezłomnej postawy w obronie wiary

⁷⁰ *Postowie z Podlasia. Józef Błyskosz, „Ojczyzna: pismo tygodniowe z obrazkami dla wszystkich”, nr 21, 1906, s. 326.*

i wartości, które z niej wypływają, nawet za cenę własnego życia. Synod zamojski zwołany w 1720 r. przez metropolitę Leona Kiszkę, był w opinii badaczki dziejów Kościoła unickiego Florentyny Rzemieniuk: „znacznym postępowaniem w kierunku pogłębienia jedności z Kościołem rzymskokatolickim”⁷¹. Władze rosyjskie upatrywały w tym jednak zanieczyszczanie obrządku wschodniego naleciałościami łacińskimi (ołtarze, organy, monstrancje, feretrony, nabożeństwa gorzkich żali i godzinek)⁷², w związku z czym siłą zmuszały kapłanów unickich do zaprzestania realizacji postanowień synodu zamojskiego, a z czasem do przyjęcia prawosławia. W obliczu postępującej rusyfikacji rozwinęła się działalność misyjna kapłanów rzymskokatolickich, którzy potajemnie udzielali posług religijnych unitom. Wśród misjonarzy, z którymi współpracę nawiązał m.in. hr. August Zamojski z Różanki, jak również Błyskosz z Dołhobrodów, był Antoni Kotyło⁷³. Ostatecznie konsekwencje wydania ukazu tolerancyjnego w 1905 r., których nie doczekał zarówno Leon Horoszewicz, jak i Andrzej Błyskosz, pokazały wciąż silną, pomimo trzydziestoletniego okresu odgórnie narzuconego prawosławia, więź łączącą unitów z Kościołem rzymskokatolickim, czego dowodem były ich masowe konwersje na katolicyzm w obrządku łacińskim.

BIBLIOGRAFIA CYTOWAŃ:

Bojarski J.P., *Czasy Nerona w XIX wieku pod rządem moskiewskim, czyli ostatnie chwile unii w dyecezyi chełmskiej. Fakta zebrane przez kapłanów unickich i naocznych świadków*, Lwów 1878.

Demidowicz T., *Hanna – zarys dziejów*, Biała Podlaska 2010.

Geresz J., *W Korczówce i Olszance. Pielgrzymka do Rzymu*, <https://echokatolickie.pl/w-korczowce-i-olszance-pielgrzymka-do-rzymu/> (dostęp: 18.03.2023).

Gryciuk F., *Józefat Błyskosz. Pamiętnik Podlasiaka z minionych dni. Od roku 1904 do roku 1918*, Warszawa 2017.

Kaźmiruk B.W., *Józefat Błyskosz, działacz religijno-społeczny (1876–1947)*, nieopublikowana praca magisterska napisana pod kierunkiem dr. Tadeusza Krawczaka na Seminarium Historii Kościoła na Papieskim Wydziale Teologicznym w Warszawie Sekcja św. Jana Chrzyciela, maszynopis w posiadaniu autorki, Siedlce 1997.

Kaźmiruk B.W., Baj K., *Jubileusz 300-lecia parafii Dołhobrody 1701–2001*, Dołhobrody 2001.

⁷¹ F. Rzemieniuk, *Unicy polscy 1596-1946*, Siedlce 1998, s. 23.

⁷² T. Krawczak, *Zanim wróciła Polska. Martyrologium ludności unickiej na Podlasiu w latach 1866-1905 w świetle wspomnień*, Warszawa 1994, s. 6.

⁷³ A. Kotyło, *Moje wspomnienia*, Lublin 1934, s. 68.

Kołbuk W., *Skutki carskiego ukazu tolerancyjnego z 1905 roku na ziemi chełmsko-podlaskiej*, „Roczniki Humanistyczne”, t. 45–46, nr 7, 1997–1998.

Kotyło A., *Moje wspomnienia*, Lublin 1934.

Kowieski L., *Pielgrzymka mariańska rzymskokatolików i unitów podlaskich do Rzymu (25 kwietnia – 11 maja 1904 r.)*, „Nadbużańskie Sławatycze”, z. 5, 2004.

Krawczak T., *Zanim wróciła Polska. Martyrologium ludności unickiej na Podlasiu w latach 1866–1905 w świetle wspomnień*, Warszawa 1994.

Kuniewicz F., *Krótki Pamiętnik z 1904 roku Pielgrzymki unickiej do Rzymu!*, „Nadbużańskie Sławatycze”, z. 5, 2004.

Kunowska-Porębna M., *Parafie Podlasia w świetle „Chołmsko-Warszawskiego Jeparchijalnego Wiestnika”*, [w:] *Martyrologia Unitów Podlaskich w świetle najnowszych badań naukowych*, red. J. Skowronek, U. Maksymiuk, Siedlce 1996.

Lista duchowieństwa dycezy chełmskiej obrządku greko-unickiego za rok 1863, Warszawa 1864.

Posłowie z Podlasia. Józef Błyskosz, „Ojczyzna: pismo tygodniowe z obrazkami dla wszystkich”, nr 21, 1906.

Pikuła P., *Dla nas tylko jedna droga... Paweł Pikuła i prześladowania Unitów na Podlasiu*, Kraków 2012.

<http://sanktuariumpratulin.pl/wp-content/uploads/2014/02/Pikuł-P-Antologia-Pawła-Pikuły.docx> (dostęp: 18.03.2023)

Rzemieniuk F., *Unicy polscy 1596–1946*, Siedlce 1998.

Sawa M.R., *Petycja z pielgrzymki unitów do papieża w 1904 roku*, [w:] *Nasza Przeszłość. Studia z dziejów Kościoła i kultury katolickiej w Polsce*, t. 115–116, red. ks. S. Rospond, Kraków 2011.

Sęczyński E., *Szlachta guberni augustowskiej, lubelskiej i radomskiej wylegitymowana w Królestwie Polskim w latach 1836–1861*, Warszawa 2018.

Wojnarowski, M., *Antyminy w kolekcji Muzeum Archidiecezjalnego im. św. Józefa Sebastiana Pelczara Biskupa w Przemyślu*, „Perspektywy Kultury”, t. 38, nr 3, 2022.